

Mikä on riittävän avointa? Lisenssit ja avoimen julkaisun määritelmät

Jyrki Ilva (jyrki.ilva@helsinki.fi)
Kirjastoverkkopäivät, 23.10.2019

Kansallinen OA-linjauus

- Suomalaisen tutkimusyhteisön tutkimusjulkaisujen [avoimen saatavuuden linjauksen luonnoksessa](#) Creative Commons -lisenssien käyttö yksi strategisista tavoitteista

Strateginen tavoite 3: Viimeistään vuonna 2022 kaikille uusille tutkimusjulkaisuille määritellään avoimuuden takaava CC-lisenssi.

Tavoitteen edellyttämät toimenpiteet:

- Viimeistään vuonna 2022 FinELibin tiedelehtisopimukseen sisältyy oikeus julkaista kaikki artikkelit avoimina CC-lisenssillä (Creative Commons lisenssi).
 - Jos rinnakkaistallennusta käytetään avoimuuden mahdollistamiseen, tulee myös silloin käyttää avoimuuden takaavaa lisenssiä, suosituksena CC-lisenssi.
 - Julkaisutietojen tiedonsiirron varmistamiseksi metadata suositellaan avaamaan CC0-lisenssillä.
- Jo vuonna 2020 TSV koordinoi yhdessä Suomen tiedekustantajienliiton, Suomen CC-ryhmän ja tutkimusorganisaatioiden kanssa tutkijoille lisenssikoulutusta.¹⁶
- Jo vuonna 2020 tutkimusorganisaatiot tarjoavat tutkijoilleen avoimiin lisensseihin liittyvää koulutusta ja tukea sekä huolehtivat, että tutkijan on helppo saada tietoa julkaisukanavien lisenssimahdollisuuksista tutkimusorganisaatiolle oleellisilla tutkimusaloilla.
- Jo vuonna 2020 tutkijat priorisoivat tutkimusten lähettämistä CC -lisenssin mahdollistaviin julkaisukanaviin.¹⁷
 - CC-BY -lisenssin käyttämistä suositellaan ensisijaisena vaihtoehtona.

Plan S:n periaatteet ja toimenpideohjelma

- Eurooppalaisten tutkimusrahoittajien aloitteesta syntyneen [Plan S:n periaatteissa ja toimenpideohjelmassa](#) CC-lisensseillä keskeinen rooli

01 Authors or their institutions retain copyright to their publications. All publications must be published under an open license, preferably the Creative Commons Attribution license (CC BY), in order to fulfil the requirements defined by the [Berlin Declaration](#);

Rights and licensing: The author or the author's institution shall retain their copyright. Licenses to publish that are granted to a publisher must allow the author/institution to make either the Version of Record (VoR), the Author's Accepted Manuscript (AAM), or both versions available under an open license (as defined below) via an Open Access repository, immediately upon publication.

Where possible, cOAlition S members will ensure by way of funding contracts or agreements that the authors or their institutions retain copyright as well as the rights that are necessary to make a version (either the VoR, the AAM, or both) immediately available under an open license (as defined below). To this end, cOAlition S will develop or adopt a model 'License to Publish' for their grantees.

The public must be granted a worldwide, royalty-free, non-exclusive, irrevocable license to share (i.e., copy and redistribute the material in any medium or format) and adapt (i.e., remix, transform, and build upon the material) the article for any purpose, including commercial, provided proper attribution is given to the author. cOAlition S recommends using Creative Commons licenses (CC) and requires the use of the Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 license by default. The following exceptions apply:

- > cOAlition S will, as secondary alternatives, accept the use of the CC BY-SA 4.0 license, and use of the public domain dedication, CC0.
- > cOAlition S members may approve the use of the CC BY-ND license for individual articles, provided that this is explicitly requested and justified by the grantee.
- > Third-party content included in a publication (for example images or graphics) is not affected by these requirements.

Avoim julkaiseminen ja lisenssit

- Lisenssejä koskevat linjaukset liittyvät keskusteluun avoimen julkaisun määritelmästä
 - Millaista avoimuutta tavoitellaan tai edellytetään?
 - Mikä on oikeaa avoimuutta ja mikä ei?

Budapestin julistuksen OA-määritelmä

- Budapestin julistus julkaistiin helmikuussa 2002 (ks. <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read>)
 - By "open access" to this literature, we mean its free availability on the public internet, permitting any users to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of these articles, crawl them for indexing, pass them as data to software, or use them for any other lawful purpose, without financial, legal, or technical barriers other than those inseparable from gaining access to the internet itself. The only constraint on reproduction and distribution, and the only role for copyright in this domain, should be to give authors control over the integrity of their work and the right to be properly acknowledged and cited.

Berliinin julistuksen OA-määritelmä

- Berliinin julistus julkaistiin lokakuussa 2003 (ks. <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration>)
 - Open access contributions must satisfy two conditions: The author(s) and right holder(s) of such contributions grant(s) to all users a free, irrevocable, worldwide, right of access to, and a license to copy, use, distribute, transmit and display the work publicly and to make and distribute derivative works, in any digital medium for any responsible purpose, subject to proper attribution of authorship (community standards, will continue to provide the mechanism for enforcement of proper attribution and responsible use of the published work, as they do now), as well as the right to make small numbers of printed copies for their personal use.

Creative Commons -lisenssit

- Em. julistuksissa ei mainita Creative Commons -lisenssejä
 - Ensimmäiset CC-lisenssit julkaistiin joulukuussa 2002
- Käyttö yleistyi vähitellen viime vuosikymmenen loppua kohti
- Tällä hetkellä ollaan CC-lisenssien versiossa 4.0

Nimeä (BY)

Teosta saa kopioida, levittää, näyttää ja esittää julkisesti ja siitä saa luoda johdannaisteoksia, kunhan tekijän tai oikeudenomistajan nimi mainitaan asianmukaisesti.

EiKaupallinen (NC)

Teosta saa kopioida, levittää, näyttää ja esittää julkisesti ja siitä saa luoda johdannaisteoksia vain, kun niitä ei käytetä kaupallisiin tarkoituksiin.

EiMuutoksia (ND)

Teosta saa kopioida, levittää, näyttää ja esittää julkisesti, mutta siitä ei saa luoda johdannaisteoksia.

JaaSamoin (SA)

Johdannaisteoksia saa levittää vain samalla lisenssillä kuin alkuperäistä teosta.

- Lisäksi erillinen CC0-lisenssi, jolla tekijä voi luopua oikeuksistaan teokseen siinä määrin kuin se on lain puitteissa mahdollista

CC-lisenssien tarjoamat hyödyt

- CC-lisenssit ovat standardoituja ja koneluettavia
 - Helpottavat oleellisesti aineistojen käyttöoikeuksien ilmaisemista ja jatkokäyttöä
- CC-lisenssit eivät välttämättä riitä kaikkiin mahdollisiin tapauksiin
 - Rinnalla myös muita ratkaisuja – esim. Europeanan ja DPLA:n etenkin kulttuuriperintöaineistojen tarpeisiin kehittämä [Rights Statements](#)
 - Eivät lisenssejä vaan tapa ilmaista erilaisia käyttöoikeuksia standardoidussa muodossa

SALLITUT KÄYTTÖTAVAT

Vapaa käyttö	21 381
Saa muokata	
Ei kaupalliseen käyttöön	521 054
Myös kaupalliseen käyttöön	494 092
Muokkauksia tekemättä	
Ei kaupalliseen käyttöön	724 064
Myös kaupalliseen käyttöön	607 504
Luvanvarainen käyttö / ei tiedossa	3 415 806

Lisenssit avoimessa julkaisemisessa

- Open access -liikkeen keskuudessa paljon keskustelua ja eriäviä mielipiteitä CC-lisenssien välttämättömyydestä
- [Peter Suber \(2008\)](#): Gratis OA ja Libre OA
 - Gratis OA: Julkaisu on avoimesti saatavilla
 - Libre OA: Julkaisu on avoimesti saatavilla ja lisensoitu jatkokäytön mahdollistavalla avoimella lisenssillä
- Julkaisujen lisenssiksi suositellaan yleensä CC BY:ta
 - EiKaupallinen (NC) ja EiMuutoksia (ND) jakavat mielipiteitä
- Julkaisujen metadatan osalta CC0-lisenssi käytännöllisin ratkaisu
 - Julkaisujen abstraktit eivät tosin välttämättä kuulu lisenssin piiriin

Tieteenalojen ja julkaisukulttuurien erot

- Leirijako Libre OA:ta vaativien ja Gratis OA:han tyytyvien välillä noudattaa osin tieteenalarajoja
- Luonnontieteissä CC BY:n käyttäminen on yleensä suhteellisen ongelmaton
 - Julkaisut ovat pääosin standardimuotoisia artikkeleita, yleensä ryhmätyönä tuotettuja
- Humanisteilla ja yhteiskuntatieteilijöillä enemmän huolenaiheita
 - Julkaisut usein tekijöidensä persoonallisen työn tuloksia
 - Lehtiartikkelien rinnalla julkaistaan myös monografioita
 - Etenkin CC BY-lisenssin sallima tekstien kaupallinen hyödyntäminen ja uudelleenkäyttöön liittyvät väärinkäytön mahdollisuudet (julkaisun kontekstilla on väliä!) koetaan ongelmiksi

Kustantajat ja lisenssit

- OA-lehdissä CC-lisenssien käyttäminen jo arkipäivää - esim. yksi [DOAJ:in Seal of Approvalin](#) ehdoista
- Perinteiset kustantajat reagoineet avointen julkaisujen lisenssejä koskeviin kysymyksiin eri tavoin
 - Osalla ollut omia kustantajakohtaisia lisenssejä
 - Osa käyttää jatkokäyttöä rajoittavaa CC-lisenssiä (esim. CC BY-NC-ND)
 - Osa kustantajista ryhtynyt tarjoamaan mahdollisuutta käyttää CC-lisenssiä lisähintaa vastaan
- Kustantajien kanssa neuvoteltavissa transformatiivisissa sopimuksissa voidaan sopia myös CC-lisenssien käytöstä

Rinnakkaistallenteiden lisenssit

- Esim. kansallinen julkaisujen avoimen saatavuuden linjauksen luonnos edellyttää CC-lisenssiä myös rinnakkaistallenteille
- Kustantajan kanssa solmittu sopimus estänyt usein julkaisun rinnakkaistallennetun version CC-lisensioinnin
 - Alun perin ideana oli, että tutkija sopisi kustantajan kanssa rinnakkaistallennuksen kannalta riittävästä oikeuksista
 - Nykyään toimitaan yhä enemmän Sherpa/Romeo-palveluun tallennettujen lehtikohtaisten ehtojen pohjalta
- Oikeus rinnakkaistallenteiden CC-lisensseihin mukaan kirjastojen lisenssisopimukseen?
 - Jos kustantajan palvelussa julkaistulla artikkelilla CC-lisenssi, rinnakkaistallentamisessakaan ei ole ongelmaa
- Lainsäädännölliset ratkaisut?

Lisää käytännön haasteita

- Julkaisuihin saattaa sisältyä monenlaisia elementtejä, joista osa lisensoitavissa avoimesti ja osa ehkä ei
 - Esim. kuvia, kaavioita tai sitaatteja
- Julkaisuun sisältyvien erilaisten oikeuksien ilmaisemiseen liittyvät metadatan koskevat käytännöt vielä puutteellisia
 - Saattaa johtaa vääriin tulkintoihin

Plan S:n toimenpideohjelma

- Plan S:n toimenpideohjelma pyrkii etsimään kompromissia eri intressien välillä

The public must be granted a worldwide, royalty-free, non-exclusive, irrevocable license to share (i.e., copy and redistribute the material in any medium or format) and adapt (i.e., remix, transform, and build upon the material) the article for any purpose, including commercial, provided proper attribution is given to the author. cOAlition S recommends using Creative Commons licenses (CC) and requires the use of the Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 license by default. The following exceptions apply:

- cOAlition S will, as secondary alternatives, accept the use of the CC BY-SA 4.0 license, and use of the public domain dedication, CC0.
- cOAlition S members may approve the use of the CC BY-ND license for individual articles, provided that this is explicitly requested and justified by the grantee.
- Third-party content included in a publication (for example images or graphics) is not affected by these requirements.

- Lisäksi toisaalla myös linjaus metadatan julkaisemisesta CC0:na

Periaatteet ja käytännön elämä...

- Etenkin metadatan osalta käytännöt ovat olleet melko villejä
 - Metadatta haravoidaan mm. OAI-PMH-rajapinnan kautta rutiininomaisesti palvelusta toiseen, vaikka sillä ei aina ole CC0-lisenssiä
 - Haravointia tekevät palvelut saattavat kuitenkin antaa eri puolilta kokoamalleen metadatalle jatkokäyttöä varten CC-lisenssin
- Brittiläinen [CORE-hakupalvelu](#) tarjoaa omassa palvelussaan muualta haravoituja avoimia sisältöjä, "koska ne ovat avoimia julkaisuja"
- Osa palveluista pyrkii toimimaan sääntöjen mukaisesti
 - Esim. Finna.fi:ssä kaiken metadatan pitää olla CC0:aa

Lisenssit OKM:n julkaisutiedonkeruussa

- Suomessa OKM:n julkaisutiedonkeruun OA-määritelmä edellyttää tällä hetkellä vain Gratis OA:ta
 - Julkaisujen lisensseistä ei ole toistaiseksi kerätty tietoja
 - Julkaisujen OA-statusta koskevien tietojen keruussa ollaan kuitenkin siirtymässä uuteen attribuuttipohjaiseen malliin
 - Tässä yhteydessä julkaisun eri versioiden (pre print, rinnakkaistallenne, kustantajan palvelussa ilmestynyt versio) lisenssitiedoille omat kentät

Muuttuvat määritelmät

- Paljon huomiota herättäneessä artikkelissa ([Piwowar et al. 2018](#)) kultaisen OA:n rinnalle lanseerattiin uusi kategoria, pronssi-OA
 - Pronssi-OA kattaa sekä viivästetyn OA:n että OA-kanavat joiden artikkeleilla ei CC-lisenssiä
- CC-lisenssi nähdään tässä pysyvän avoimuuden takeena
 - Esim. OA-lehtien vanhat artikkelit muuttuvat tässä mallissa takautuvasti pronssi-OA:ksi, jos niille ei ole aikanaan annettu CC-lisenssiä

✓ PEER-REVIEWED

The state of OA: a large-scale analysis of the prevalence and impact of Open Access articles

PeerJ

View
394
tweets

Related
research
▼

Research article | Legal Issues | Science Policy | Data Science

Heather Piwowar^{1*}, Jason Priem^{1*}, Vincent Larivière^{2,3}, Juan Pablo Alperin^{4,5}, Lisa Matthias⁶, Bree Norlander^{7,8}, Ashley Farley^{7,8}, Jevin West⁷, Stefanie Haustein^{3,9}

Published February 13, 2018

📌 Note that a [Preprint of this article](#) also exists, first published August 2, 2017.

PubMed [29456894](#)

> Author and article information

▼ Abstract

Despite growing interest in Open Access (OA) to scholarly literature, there is an unmet need for large-scale, up-to-date, and reproducible studies assessing the prevalence and characteristics of OA. We address this need using oaDOI, an open online service that determines OA status for 67 million articles. We use three samples, each of 100,000 articles, to investigate OA in three populations: (1) all journal articles assigned a Crossref DOI, (2) recent journal articles indexed in Web of Science, and (3) articles viewed by users of Unpaywall, an open-source browser extension that lets users find OA articles using oaDOI. We estimate that at least 28% of the scholarly literature is OA (19M in total) and that this proportion is growing, driven particularly by growth in Gold and Hybrid. The most recent year analyzed (2015) also has the highest percentage of OA (45%). Because of this growth, and the fact that readers disproportionately access newer articles, we find that Unpaywall users encounter OA quite frequently: 47% of articles they view are OA. Notably, the most common mechanism for OA is not Gold, Green, or Hybrid OA, but rather an under-discussed category we dub Bronze: articles made free-to-read on the publisher website, without an explicit Open license. We also examine the citation impact of OA articles, corroborating the so-called open-access citation advantage: accounting for

Tutkijat ja avoimen julkaisemisen lisenssit?

- Mitä tutkijoiden pitäisi tietää CC-lisensseistä ja avoimesta julkaisemisesta?
 - Yleisessä tietämyksessä vielä paljon puutteita, koulutukselle tilausta
 - Etenkin jos lisenssien käytössä siirrytään vapaaehtoisuudesta velvoitteisiin, tutkijalle pitää antaa realistinen kuva lisenssien tarjoamista mahdollisuuksista ja niihin liittyvistä haasteista
 - Miten toimitaan sellaisissa tapauksissa, jossa CC-lisenssin soveltaminen ei ole syystä tai toisesta mahdollista?

Kiitos!

KANSALLISKIRJASTO